

KÖNYVVIZSGÁLATI HELYZETKÉP, A KÖNYVVIZSGÁLAT MINŐSÉGÉNEK MÉRÉSE – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

*AUDIT STATUS, THE MEASUREMENT OF AUDIT QUALITY –
INTERNATIONAL PERSPECTIVES*

DR. KÁSA RICHÁRD tudományos munkatárs

DR. SIKLÓSI ÁGNES egyetemi docens

MADARASINÉ DR. SZIRMAI ANDREA egyetemi docens

TÖRÖK MARTINA ZSÓFIA főiskolai tanársegéd

DR. VERESS ATTILA főiskolai docens

Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügy és Számviteli Főiskolai Kar

ABSTRACT

The audit profession plays a very important role in curbing the black market, reduce tax avoidance, in addition to ensuring the supply of essential therefore to ensure audit quality as well. The provisions of the Directive 2014/56 / EU, according to evaluate the work of the auditors responsible for public oversight. An audit quality control must always be based on risk, investors must be proportionate to the risk and the size of orders. Considered to be a risk factor for low commission fee, which might carry deterioration in the quality of the audit, but not a sufficient depth of knowledge of international financial reporting standards (IFRS) and other international accounting standards (IAS) also means a serious threat. Our study – beyond the domestic audit position report – summarizing the results of international research which related to the rotation of audit, as well as show the way of the fundamental objective of our research: to measure the quality of the audit and setting up our own model.

1. Szabályozás hazai és nemzetközi szinten

1.1. Nemzetközi szabályozás és standardok

A könyvvizsgálati szabályrendszer alapja az 1984-ben az Európai Közösségek Tanácsa által elfogadott 84/253/EGK számú direktíva, amelyet 8. számú irányelv-ként is szokás emlegetni. Az irányelv a könyvvizsgálatot végzők tevékenységének engedélyezésére, a szakmai tisztességre és függetlenségre, valamint a könyvvizsgálók adatainak közzétételére vonatkozóan tartalmazott előírásokat. A folyama-

tos módosítások következtében számos új elemmel is rendelkezik, ilyenek többek között a standardok kötelező alkalmazása és a jelentéskészítés, illetve a minőségbiztosítás.

Az Európai Unió irányelv mellett a Számviteli Szakemberek Nemzetközi Szövetsége, azaz az IFAC is fogalmazott meg szakmai iránymutatásul szolgáló standardokat a tagországok számára. Ezek elsősorban a könyvvizsgálatra, a minőségellenőrzésre, az oktatásra, a továbbképzésre, illetve az etikai szabályokra vonatkoznak. A minőségellenőrzéshez kapcsolódóan egyelőre egy standard került kiadásra (ISQC 1). Előírja, hogy a cégeknek gondoskodniuk kell a megfelelő ellenőrzési rendszer működtetéséről és annak személyi feltételeiről.

A standarddal összefüggésben fontos megemlíteni az etikai kódexet. A kódex értelmében a könyvvizsgálónak be kell azonosítania és fel kell mérnie az alapelveket sértő veszélyeket, illetve követelményeket fogalmaz meg a függetlenséggel kapcsolatban. Mindemellett rögzíti a könyvvizsgálók kötelező rotációjának szabályait. A tőzsdei cégek esetében az aláíró könyvvizsgálót, vagy másként a megbízásért felelős partnert 7 évente kell lecserélni, ugyanarra a könyvvizsgálóra visszatérni csak 2 év várakozással lehet és ugyanezt a rotációt kell alkalmazni a belső minőségellenőrzést végző személy esetében is. (Bíró 2006)

1.2. Hazai jogi szabályozás

Nemzeti jogviszonylatban a könyvvizsgálók munkáját számos törvény és rendelet szabályozza. A jogszabályok alapvetően két nagy csoportba sorolhatók, az általános és a speciális előírásokat tartalmazó jogszabályok csoportokba.

A Polgári Törvénykönyv nem egyetlen pontban, hanem általánosan és személyenként külön is tartalmaz a könyvvizsgálatra vonatkozó előírásokat. Meghatározza személyenként a könyvvizsgálói kötelezettséget, a megválasztható könyvvizsgáló személyi feltételeit és a megválasztás módját, a könyvvizsgáló jogait, kötelezettségeit és feladatait, valamint függetlenségi feltételeket.

A 2000. évi C. törvény a számvitelről mindenkire kötelezően előírja a könyvvizsgálatot, de bizonyos feltételek teljesülése esetén a vállalkozás mentesülhet a könyvvizsgálói kötelezettség alól. Rögzíti a könyvvizsgálat célját, illetve a könyvvizsgálói jelentés és záradék tartalmát.

A Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról és a könyvvizsgálói tevékenységről szóló törvény tartalmazza a szabályokat a Kamara feladatára, szervezetére és működésére, a kamarai tagság megszerzésének feltételeire, a tagok jogaira, kötelezettségeire, illetve a könyvvizsgálói tevékenység tartalmára vonatkozóan. Kitér a könyvvizsgálói munka minőségbiztosítására, mely a minőség-ellenőrzés által történik.

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara az IFAC által kiadott Nemzetközi Könyvvizsgálói Standardokat a nemzeti standardok által építette be a hazai jogrendbe, figyelembe véve a magyar gyakorlat sajátosságait. A standardok alkalmazása a könyvvizsgálók számára az audit során kötelező jellegű iránymutatás, míg az

Állásfoglalások nem kötelező érvényűek. A standardok egyrészt segítik a könyvvizsgálókat munkájuk elvégzésében, másrészt védik is őket az esetleges vitás kérdésekben. A jogharmonizációnak köszönhetően nemzetközi szinten egyre inkább összehasonlíthatóvá válnak a külső felhasználók számára mind a beszámolók, mind pedig azok könyvvizsgálata. (Bíró 2006)

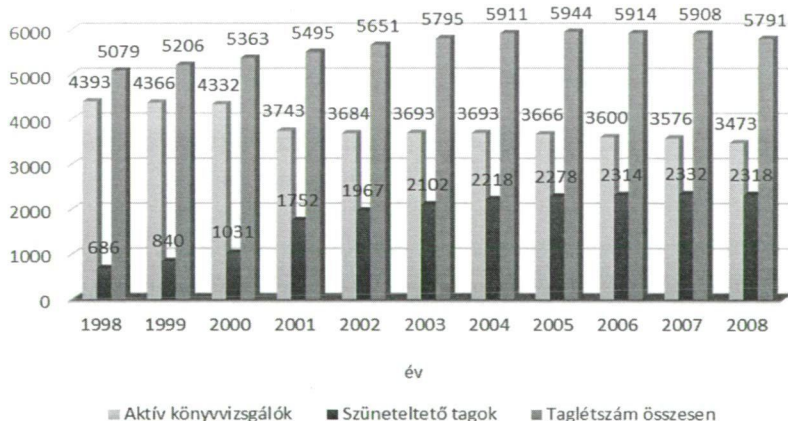
2. Könyvvizsgálati körkép

A gazdasági válság és a megemelt könyvvizsgálati értékhatár lecsökkentette a könyvvizsgálatra kötelezett vállalkozások körét. A rendelkezésre álló adatokból az látható, hogy bár visszaesett a könyvvizsgálatra kötelezettek köre, a könyvvizsgáló cégek száma csak kismértékben csökkent.

A könyvvizsgálói jelentések számában csökkenés figyelhető meg. Az alábbi diagramon látható, hogy a piacról kiszorulóknak közül sokan a passzíválás vagy a kilépés mellett döntenek.

1. ábra: Kamarai tagok alakulása
1. chart: The number of chamber members

Kamarai tagok számának alakulása 1998-2008

Forrás: www.mkvk.hu

Az ábrán látható 10 éves intervallumban folyamatosan növekedett a szüneteltetett tagok száma, míg az aktív könyvvizsgálók létszáma jelentősen visszaesett. A kamarai tagok számának csökkenésével egyidejűleg egyre kevesebb a kamara bevétele is, 2010 és 2013 között közel 16%-os csökkenés volt tapasztalható. A kamarai költségek egy része a felülvizsgálatoknak köszönhetően ugyan csökkennek, így az elmúlt években pozitív eredménnyel zárt. (Ladó 2014)

A hazai könyvvizsgálati piaci helyzet áttekintése alapján a szakma elöregedése látható, illetve az, hogy egyre kevesebb az újonnan bejegyzett könyvvizsgálók száma. Az auditorok közel 70%-a egyedül végzi a tevékenységét.

1. táblázat: Könyvvizsgálók és beszámolók (2008-2013)
1. table: Auditors and financial statements (2008-2013)

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Könyvvizsgáló cégek száma	1 928	1 928	1 940	1 934	1 928	1 850
Aktív könyvvizsgálók	3 473	3 383	3 335	3 247	3 096	2 978
Szüneteltető könyvvizsgálók	2 318	2 306	2 291	2 282	2 279	2 280
Összes könyvvizsgáló	5 791	5 689	5 626	5 529	5 375	5 258
Könyvvizsgált beszámolók száma	48 371	47 029	45 096	42 921	35 547	32 947

Forrás: Ladó 2014: 353

Erős árverseny alakult ki, a megbízásokra vonatkozó egyetlen kritérium az ár lett. Sok auditor ezért csökkenti a díjtételeket, azonban a befolyó összegek gyakran nem elegendők a költségek fedezésére, ami pedig a minőségromlás veszélyét rejti. A magasabb színvonalú dokumentáltság és a standardoknak való megfelelés hatására azonban a könyvvizsgálat minőségében javulás figyelhető meg. (Ladó 2014)

A nemzetközi irodalom alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy egy hatékony könyvvizsgáló akkor emelhet díjat az ügyfelei elvesztése nélkül, ha az audit minőségén is javít. Ramy Elitzur és Haim Falk által elvégzett kutatás alapján párhuzam vonható az audit díjak és az audit minősége között, megfigyelhető egy pozitív korreláció a két tényező között. Mindemellett az megjelenik az a tény, hogy a magasabb díj motiválja az auditorokat a magasabb minőségre. (Elitzur 1996)

Az audit minőségére két mérőszám létezik a magas és az alacsony. A könyvvizsgálat során elkövetett ellenőrzési hibák alapján lehet következtetni a minőségre. Kétféle hiba létezik alapvetően: az egyik, hogy nem a könyvvizsgáló nem tartja be a számviteli alapelveket (GAAP vagy IFRS) a másik, hogy nem megfelelő záradékkal látja el a jelentést. Mindkét eset félrevezető a beszámolót felhasználók számára. A legmeggyőzőbb bizonyíték az audit hibákra, így a nem megfelelő minőségre a könyvvizsgálók ellen induló perek. A Palmrose adatbázis alapján 1960 és 1990 között a nemzetközi cégek pererei elérték az ezret, ez átlagosan évi 28 darab pert jelent. A perek több mint fele sikertelenül zárul az audit cég számára. Ezek alapján megállapítható, hogy fontos lenne átalakítani a jelenlegi szabályozást annak érdekében, hogy kevesebb legyen a hiba a könyvvizsgálat során, így a minőség javulni tudjon. (Francis 2004)

3. Kiút és lehetőségek a könyvvizsgálók számára

A piac szűkülése nélkülözhetetlenné teszi a könyvvizsgálók számára egyéb szolgáltatások megfontolását, illetve annak átgondolását, hogy hogyan tudnák tevékenységük hatékonyságát növelni, hogyan tudnák az évek során felhalmozott ismereteiket kamatoztatni. (Ladó 2014)

A könyvvizsgáló alapvetően kétféle bizonyosságot tud nyújtani: az első a független könyvvizsgálói jelentésben megfogalmazott bizonyosság, a második abból adódik, hogy a könyvvizsgáló elvégzi a megbízásban megfogalmazott munkát. A kis- és közepes vállalkozások manapság igénylik a bizonyosság tanácsadással való ötvözését. (Burnos 2014)

A könyvvizsgálat kezdetben csupán iratellenőrzést jelentett, majd a kockázatalapú könyvvizsgálat uralta a piacot, később pedig az számítógépes információs rendszer kockázatbecslésen alapuló könyvvizsgálata terjedt el. A legújabb irányzat szerint a könyvvizsgálatot tanácsadási tevékenységgel kell kombinálni. A nagyobb könyvvizsgáló cégek tevékenységi körében a tanácsadás külön üzletágként jelenik meg, a kis könyvvizsgáló társaságok számára azonban rengeteg előzetes vizsgálatot, folyamatos konzultációkat igényel, ami nagyon magas szintű követelmények betartásával jár. Ezen követelmények alatt értendők az etika, az összeférhetetlenség kérdése, a minőség-ellenőrzés, illetve a standardoknak való megfelelés. (Eperjesi 2014)

A tanácsadás mellett kiutat jelenthetnek a könyvvizsgálók számára az átvilágítások, a bizonyosságot nyújtó egyéb szolgáltatások, a megállapodás szerinti vizsgálat, illetve pénzügyi információk összeállítása. Bár a könyvvizsgálat nyújtja a legmagasabb fokú bizonyosságot (2. ábra), azoknál a cégeknél, ahol a tulajdonosi és a menedzsment funkció elválik egymástól, sokkal relevánsabb és legfőképp olcsóbb megoldást jelenthet az átvilágítás. Svájcban, Észtországban a kkv-k átvilágítása nem csupán lehetőség, hanem kötelező előírás. Az átvilágításról szóló megbízás nem csupán a könyvvizsgáló cégek számára sokkal nyereségesebb, mint a könyvvizsgálat, de a megbízó számára is jelentős mértékű költséghatékonyságot jelenthet. (Burnos 2014)

Rendkívül biztató az a tény, hogy számos társaságnál, akik az értékhatár emelésnek köszönhetően kiesnek a könyvvizsgálatra kötelezettek köréből, továbbra is igényt tartanak könyvvizsgálatra. (Dr. Nagy, L. 2014/6) Sajnos ez azonban nem minden esetben igaz. Sokan nincsenek tisztában az auditálás fogalmával, az auditor feladataival. Ha a felhasználók jobban értenék, hogy mi is az a könyvvizsgálat, talán nagyobb arányban vennék igénybe jogszabályi kötelezettség nélkül is. (Ladó 2014)

4. Audit rotáció

Az elmúlt években nemzetközi szinten időről-időre visszatérő kérdés, hogy milyen hatással van az audit rotáció a könyvvizsgálói függetlenségre, a könyvvizsgálati munka minőségére és a kapcsolódó költségek alakulására. Ennek hát-

tervilágításában a kötelező audit rotáció már elég régóta vita tárgya a szakmán belül nemzetközi és hazai szinten egyaránt. Az audit rotáció kérdése nemcsak a könyvvizsgáló cég, hanem a könyvvizsgáló partner személye esetében is felvetődik. Nem véletlen tehát, hogy a jelenleg érvényben lévő nemzetközi szabályozó-rendszerek két szinten is foglalkoznak az audit rotáció kérdésével.

Az USA-ban 2002-ben született Sarbanes-Oxley (SOX) törvény már foglalkozik annak szükségességével, hogy a megbízott könyvvizsgálót rendszeres időközönként le kell váltani. Az Európai Unióban szintén felvetődött a független könyvvizsgálat ilyen módon történő biztosítása. A 2010-ben az Európai Bizottság által kiadott Zöld Könyv („Könyvvizsgálati politika: a válság tanulságai”) említi a hatékonyabb könyvvizsgálat szükségességét, ezen belül célja egy olyan szabályozási rendszer előkészítése, amely tisztázza a könyvvizsgálói feladatkört, a könyvvizsgálók külső felügyeletét, illetve egységes piacot tud teremteni. A Bizottság a Zöld Könyvben előterjesztette, hogy készítsenek elemzéseket a kötelező rotáció előnyei és hátrányai bemutatásával. Az Unió egyes nemzeteinek jogszabályai között pedig nem újdonság ez a kérdés, néhány országban már bevezették a kötelező könyvvizsgáló váltás intézményét:

- Olaszország már 1974-ben bevezette törvényei közé a 9 évenként kötelező könyvvizsgáló váltást a vállalkozások bizonyos körében.
- Spanyolország szintén elég korán, 1989-ben rendelkezett a 9 évenkénti rotációról, ám a törvényt később eltörölték.
- Ausztria egy 2004-es jogszabályban a 6 évenkénti váltást engedélyezte, ám később megszüntették a szigorítást.
- A portugál szabályozás nagyobb teret enged, ugyanis csak a vállalkozások egy bizonyos körére terjeszti ki a 8-9 évenként kötelező auditor rotációt, de megfelelő indoklással ezt is el lehet kerülni.
- Szlovéniában a vállalkozások választhatnak, hogy a könyvvizsgáló céget, vagy csak a partnert váltják le 5 évenként.
- Nagy-Britanniában, Németországban és Hollandiában csupán a megbízott partner kötelező váltása van törvényben lefektetve.

Az elmúlt években született, a témával kapcsolatosan pro és kontra érveket megfogalmazó tanulmányok az alábbi, az audit rotáció esetleges előnyeit és hátrányait rendszerző táblázat köré szerveződtek.

Stefani (2002) szerint az audit rotáció főleg abban az esetben növeli a könyvvizsgálói függetlenséget, ha magas a piaci koncentráció és nagy igény van a speciális audit szolgáltatásokra. Gietzmann és Sen (2002) pedig arra a következtetésre jutottak, hogy főleg akkor éri meg a kötelező rotáció bevezetése, ha kevés, ám jelentős méretű könyvvizsgálói ügyfél van a piacon. A fentieknek ellentmondó tanulmányok is vannak bőven (pl. Summer, 1998; Arrunada és Paz-Ares, 1997). A 2000-es években készült kutatások már kísérleti jellegűek, bizonyítékokat keresnek, példákat vonultatnak fel. Néhányan rámutatnak, hogy sem a könyvvizsgáló, sem a kapcsolattartó partner kötelező leváltása nem vezet az ügyféltől való tel-

jes függetlenedéshez (Hatfield, Jackson és Vandervelde, 2006). Ugyanakkor több forrás erősíti meg azt a feltevést, mely szerint a kötelező rotáció megszilárdítja a könyvvizsgáló függetlenségét (Wang és Tuttle, 2009; Arel, Brody és Pany, 2006).

2. számú táblázat: Könyvvizsgáló rotáció hatása

Előnyök	Hátrányok
objektivitás a nagyobb függetlenségen keresztül	a könyvvizsgálat első ciklusában a szükséges nagyobb időráfordítás okán magasabb audit költségek
új megvilágítás, korábban feltáratlan hibákra találás	megbízási díjak esetleges emelkedése
élénkebb verseny a piacon, lehetőség a kisebb auditor cégek belépésének	munka hatékonyságának csökkenése
minőség javulása hosszú távon	minőség romlása a megbízás utolsó évében

Forrás: saját szerkesztés

Az olasz jogi környezetben, olasz vállalkozások között végzett kutatás, mely egy jelentős időszakot ölel fel (1985-2004) arra keresi a választ, hogy a kötelező könyvvizsgáló rotáció bevezetése növelte-e az elvégzett audit színvonalát. A kutatás két hipotézist állít fel: a könyvvizsgálat színvonala a megbízási idő hosszabbodásával csökken, tehát a kötelező audit rotáció javít a színvonalon; valamint a befektetők megítélése az audit színvonalát illetően rosszabbodik, ahogy a megbízási idő kitolódik. A végkövetkeztetés szerint a törvény bevezetése nem volt hatással az elvégzett munka színvonalára, vagyis a kötelező rotáció bevezetése nem jelenti automatikusan az audit minőségének javulását.

Némileg másként ítéli meg a kérdést disszertációjában Kathleen Harris (2012), aki szintén a könyvvizsgálat színvonalának alakulása kapcsán vizsgálta a témát. Kutatása során olyan országokban (Olaszországban is) vizsgálta a vállalkozásokat, ahol a rotáció kötelezettsége valamilyen szinten jelen van a törvényekben. Tapasztalatai összegzéseként leírja, hogy az audit színvonala a könyvvizsgáló váltást megelőző és azt követő 1 évben alacsonyabb a korábbi évekhez képest. Rámutat ugyanakkor, hogy a rotáció bevezetésének egyik fő célja, hogy a könyvvizsgálat általános színvonalán javítson, biztosítsa a könyvvizsgáló függetlenségét és objektivitását. Ezt azonban nem sikerül minden kétséget kizáróan bizonyítani, mivel minden országban befolyásoló tényező az adott gazdasági és politikai helyzet, valamint a színvonal megítélése is meglehetősen sokrétű. A kötelező könyvvizsgáló váltást támogatók azzal érvelnek, hogy az audit minősége szorosan összefügg az auditor függetlenségével, amelyet pont ilyen módon próbálnak megőrizni. Az audit minőség és a függetlenség közötti szoros kapcsolatra már DeAngelo is rámutatott 1981-es kutatásában, azóta is többször előkerül a kötelező rotációt vizsgáló tanulmányokban.

5. Következtetések

A könyvvizsgálati piac beszűkülése következtében a könyvvizsgálók egyéb tevékenységek irányába kell, hogy elmozduljanak.

Az audit rotációval kapcsolatos nemzetközi kutatások eredményeinek többsége két dolgot egyértelműen igazol:

- a könyvvizsgálat színvonala a megbízási idő hosszabbodásával csökken, tehát a kötelező audit rotáció javít a színvonalon; valamint
- a befektetők megítélése az audit színvonalát illetően rosszabbodik, ahogy a megbízási idő kitolódik.

Számos kutatás alapján viszont elmondható, hogy az audit rotáció törvénybe iktatása nem volt hatással az elvégzett munka színvonalára, vagyis a kötelező rotáció bevezetése nem jelenti automatikusan az audit minőségének javulását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arruñada, Benito, Cándido Paz-Ares (1997): Mandatory Rotation of Company Auditors: A Critical Examination, *International Review of Law and Economics*, pp. 31-61.
- Arel, B, R. Brody and K. Pany (2006): Findings on the effects of audit firm rotation on the audit process under varying strengths of corporate governance, *Advances in Accounting*, pp. 1-27.
- Bíró Tibor, Fridrich Péter, Kresalek Péter (2006): A könyvvizsgálat alapjai, Perfekt Kiadó
- Burnos, Krysztóf (2014): Kis és közepes könyvvizsgáló cégek paradoxonja, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 2014/9, pp. 413-415. oldal
- Cameran, Prencepe, Trombetta (2014): Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality, *European Accounting Review* Forthcoming
- DeAngelo, Linda Elizabeth (1981): AUDITOR SIZE AND AUDIT QUALITY, *Journal of Accounting and Economics*, pp. 183-199
- Elitzur, Ramy, Falk Haim (1996): Planned Audit Quality, *Journal of Accounting and Public Policy*, pp. 247-269
- Eperjesi Ferenc (2014): A könyvvizsgálati szakma legújabb kihívásai alkalmazkodást követelnek, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 2014/10, pp. 471.
- Ewelt, Knauer, Gold, Pott (2012): What do we know about mandatory audit firm rotation? (ICAS, Edinburgh)
- Gietzmann, Sen (2002): Improving Auditor Independence Through Selective Mandatory Rotation *International Journal of Auditing*, pp. 183-210
- Hatfield, Richard, Jackson, Scott B, Vandervelde Scott D. (2006): The Effects of Auditor Rotation and Client Pressure on Proposed Audit Adjustments
- Ladó Judit (2014): Interjú Ladó Judittal, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 2014/9 pp. 392-393
- Ladó Judit, Dr. Lukács János (2014): Gondolatok a kamarai reformelképzelésekről, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 2014/7-8 pp. 353-355
- Ladó Judit (2014): Közös gondjaink, közös lehetőségeink, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 201/7-8, pp. 356-358.

- J.R. Francis (2004): What do we know about audit quality?, *The British Accounting Review*, pp. 345–368,
- Nagy Lajos (2014): Közös a felelősség. Interjú dr. Nagy Lajossal, *Számvitel-Adó-Könyvvizsgáló*, 2014/6, pp. 264-265
- Svanberg, Jan, Ohman, Peter (2014): Auditors' identification with their clients: Effects on audit quality, *The British Accounting Review*, pp. 1-14
- Wang, K.J., and B.M. Tuttle (2009): The impact of auditor rotation on audit-client negotiation. *Accounting, Organizations and Society* 34 (February) pp. 222-243.
- <http://www.mkvk.hu/archivum/szervezet/bizottsagok/felvetelibizottsag/beszamolo> Adatok letöltve: 2015. május
- <http://repositories.tdl.org/uh-ir/bitstream/handle/10657/ETD-UH-2012-05-372/HARRIS-.pdf?sequence=2> Adatok letöltve: 2015. február 11.
- <http://www.wiwi.uni-konstanz.de/forschung/> Adatok letöltve: 2015.05.10.